

MIRNA RADIŠIĆ*

KAKO PRISTUPITI RAZVIJANJU VJEŠTINE PISANJA U PRVOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE NA NASTAVI ENGLESKOG KAO STRANOG JEZIKA?

U radu se govori o razvijanju vještine pisanja na nastavi engleskoga kao stranoga jezika s učenicima mlađe dobi. Nakon kraćega osvrta na razvijanje vještine pisanja na nastavi materinskoga jezika, u radu se iznose dosadašnja saznanja, iskustva u praksi, te stavovi i uvjerenja autora udžbenika o razvoju vještine pisanja. Rad završava isticanjem ciljeva koje je potrebno postići na nastavi engleskoga jezika u prvom razredu osnovne škole, a u svezi s razvijanjem vještine pisanja.

Uvod

Suvremena su nastojanja da učenje stranih jezika započne što ranije, već u nižim razredima osnovne škole. Sukladno s ovim svjetskim trendom i na temelju rezultata projekata¹⁴ u kojima su se naši stručnjaci bavili, između ostalog, problematikom pravodobnoga početka učenja i valjanih uvjeta za nastavu stranoga jezika, u hrvatskim je školama u prvi razred osnovne škole uveden obvezan jedan strani jezik početkom školske godine 2002/2003. U Osječko-baranjskoj županiji taj je strani jezik većinom engleski.¹⁵

Uočen je problem povezan s uvođenjem ranoga učenja jednoga stranoga jezika u osnovno školovanje, a to je (ne)zadovoljavajuća stručna osposobljenost nastavnika stranoga jezika za rad s učenicima mlađe dobi. Tako je primjerice jedan dio nastavnika, koji su do sada predavali strani jezik od 4. do 8. razreda, preuzeo nastavu u 1. razredu. Učenici prvoga razreda se po svojim sposobnostima, iskustvu i interesima bitno razlikuju od desetogodišnjaka u 4. razredu. S prvašima se nastavni proces ne može ni planirati ni izvoditi na onaj način na koji se to radi s učenicima koji iza sebe imaju trogodišnje obrazovanje, više ili manje razvijene radne navike i koji su usvojili čitanje i pisanje na materinskom jeziku. Stoga, nastava s učenicima mlađe dobi treba poštivati ove razlike te treba biti primjereno osmišljena. Nikako ne smijemo zaboraviti da se u radu s djecom ove dobi prednost daje razvijanju vještine slušanja i govorenja, a tek onda čitanja i, na kraju, pisanja. Iako posljednja u nizu, vještina pisanja ima svoje mjesto u prvom razredu osnovne škole jer je upravo taj period vrlo osjetljivo razdoblje u kojemu učitelj treba kod učenika razviti pozitivan stav prema toj vještini. Kako bi to postigao,

* Mirna Radišić, Visoka učiteljska škola u Osijeku

¹⁴ v. Vilke, M., Vrhovac, Y. (ur.) (1993.), Vilke, M., Vrhovac, Y. (ur.) (1995.), Vrhovac, Y. (ur.) (2001.).

¹⁵ Prema podacima istraživanja koje su provele Pavičić, Bagarić, Aleksa (u tisku).

učitelj treba biti upoznat s načinom na koji se vještina pisanja razvija na nastavi materinskoga jezika, ali i s iskustvima i preporukama praktičara i stručnjaka iz područja podučavanja engleskoga kao stranoga jezika s učenicima mlađe dobi. Pored toga, autori udžbenika za nastavu engleskoga jezika redovito u uvodnicima priručnika za nastavnike objašnjavaju svoje stavove i uvjerenja na kojima se udžbenik temelji, a koji pomažu nastavnicima da promisle o svojim stavovima te da bolje interpretiraju i primjerenije koriste udžbenik u nastavi.

Pisanje u prvom razredu na nastavi materinskoga jezika

U knjizi o podučavanju jezika učenicima mlađe dobi Cameron (2001:145) opisuje fenomen prisutan u prvom jeziku, tzv. «emergent literacy», tj. fenomen pismenosti kod kojeg djeca postupno nauče čitati bez poduke, uglavnom kroz izloženost tekstu i čitanju. Ipak, pokušaj da se ovaj pristup razvije u široko primjenjivu metodologiju nije do sada imao uspjeha jer je takav razvoj moguć samo kod neke djece, tj. većina djece treba strukturirano podučavanje kakvo se primjenjuje u redovnoj školi, pa tako i u hrvatskim školama.

Iz razgovora s učiteljima razredne nastave doznajemo da djeca danas u prvi razred osnovne škole uglavnom dolaze već s određenim znanjima o abecedi i slovima, a neka djeca pomalo i čitaju. Manje je djece koja i čitaju i pišu sva slova. Nastavni plan i program za prvi razred osnovne škole predviđa predvježbe za pisanje i grafomotoričke vježbe, te globalno čitanje riječi, dakle aktivnosti koje prethode početnom čitanju i pisanju tiskanih slova. Upoznavanje učeničke slovarice, crtovlja u pisanki i učenje svih slova abecede sastavni su dio programa nastave Hrvatskoga jezika u prvom polugodištu tijekom prvoga razreda, dok se u drugom polugodištu prelazi na učenje pisanih slova i daljnje učenje početnoga čitanja. U skladu s tim treba se ponašati i na nastavi stranoga jezika.

Brewster, Ellis i Girard (2003:117) razlikuju dvije vrste aktivnosti pisanja. Jednu skupinu čine aktivnosti za učenje pisanja (*learning to write*) koje se uglavnom realiziraju kroz prepisivanje i usmjerene su na razvijanje čitkoga rukopisa, točnoga i tečnoga slovkanja, poštivanje pravopisnih pravila te pravilnu upotrebu riječi i gramatičkih pravila. Drugu vrstu predstavljaju aktivnosti pisanja za učenje (*writing to learn*). Te su aktivnosti manje kontrolirane i vode prema slobodnom i kreativnom pismenom izražanju s naglaskom na značenje i osobni izričaj, ali i na pravilnu upotrebu gramatičkih oblika.

Aktivnosti, kojima su prvobitno izloženi učenici prvoga razreda u hrvatskim školama na nastavi materinskoga jezika, pripadaju u prvu skupinu, pa od učenika očekujemo da razvijaju grafomotoričke sposobnosti, tj. da tijekom prvoga polugodišta učenici postupno svladavaju vještinu držanja

olovke i da uspješno koordiniraju oči i pokrete ruke pri izvođenju predvježbi za pisanje. Slijedi usvajanje latiničkoga pisma, što pored prepoznavanja velikih i malih podrazumijeva i pisanje velikih tiskanih slova, a kasnije pisanje velikih i malih pisanih slova. Prvo se ispisuju pojedinačna slova, potom se prelazi na ispisivanje riječi, a kasnije jednostavnih pa nešto složenijih rečenica. Na kraju dolaze nizovi od nekoliko rečenica. Na ovaj način učenici prvoga razreda upoznaju i usvajaju fonološki, grafemski, gramatički, morfološki i sintaktički sustav hrvatskoga jezika i usvajaju njegove temeljne pravogovorne i pravopisne norme, te se postupno i u kontinuitetu kroz cijelo osnovnoškolsko obrazovanje osposobljavaju za pisanu komunikaciju i izražavanje.

Učenici prvoga razreda i razvijanje vještine pisanja na nastavi stranoga jezika

Rad s djecom mlađe dobi uvjetovan je sposobnostima i interesima učenika, ali i osobitostima stranoga jezika koji uče. Također je jasno da, s obzirom na dob, znanja, iskustvo i vještine učenika, napisana riječ za ovu djecu nije pomagalo u učenju, nego je ona često teret.

Cameron (2001:67) ističe da je razvijanje pismenosti kod djece složeno pitanje o kojemu se ne zna dovoljno, te da je za rad s učenicima od 5 do 7 godina starosti koji su početnici u učenju stranoga jezika prikladna vrlo mala upotreba pisane riječi. Nadalje, govoreći o razvijanju pismenosti u materinskom jeziku, ona smatra da se oko 8. i 9. godine kod djece javlja trenutak (*switch*) kada govorni jezik više nije tako učinkovit za učenje, tj. kada pisana riječ učenicima postaje dragocjenija, te pretpostavlja da taj trenutak u stranom jeziku nastupa nešto kasnije. Ovo je razlog više da problemu pisanja na nastavi stranoga jezika pristupimo s posebnim oprezom. Brewster, Ellis i Girard (2003:118) navode primjer Koreje, gdje je pisanje zabranjeno u početnom stadiju učenja engleskoga jezika, i Austrije, gdje je pisanje nekada bilo zabranjeno i gdje je primijećeno da učenici sami izmišljaju svoj sustav bilježenja onoga što uče.

Poznato je da učenici prenose znanje, vještine i strategije iz jednoga područja u drugo, no ovdje govorimo o početnom pisanju, a vještina pisanja je kod učenika prvog razreda na tom jeziku ograničena, stoga je i prijenos ograničen. Zbog toga je važno ne žuriti s uvođenjem pisane riječi. Iako je jasno da je s učenicima koji čitaju i pišu rad u razredu lakši i zahtijeva nešto jednostavniju pripremu nastavnika, preranim ili isforsiranim uvođenjem pisanja moguće je postići negativan učinak, tj. razviti otpor učenika prema aktivnostima pisanja. Dječje bilježnice ponekad izgledaju izrazito neuredno i čini se kao da učenici svoje nezadovoljstvo zbog pisanja izražavaju nekontroliranim «škrabanjem» i nemarnim pristupom pisanju. Tada se kao učitelji i pedagozi trebamo zapitati nismo li možda pred učenike postavili zahtjeve koji su za njih preteški ili smo to učinili na neodgovarajući način.

Nerijetko nastavnici učenicima u prvom razredu daju zadatak prepisivanja s ploče, a onda učenici provedu gotovo pola školskoga sata prepisujući, što svakako nije u skladu s učeničkim interesima ni mogućnostima. Oni se mogu na neku aktivnosti koncentrirati vrlo kratko, tek nekih 10-tak minuta, te je nakon toga potrebno prijeći na neku drugu aktivnost.

Uzmemo li u obzir način na koji se pisanje slova, riječi i rečenica odvija na nastavi materinskog jezika, razumna bi preporuka bila da se prepisivanje i izlaganje pisanoj riječi na engleskom jeziku odgodi do drugoga polugodišta prvoga razreda. Nakon što su svladali velika tiskana slova, dakle u drugom polugodištu, većina bi učenika trebala biti spremna izlaganju pisanoj riječi na engleskom jeziku, odnosno imamo razloga vjerovati da pisana riječ kod njih ne bi izazvala otpor prema čitanju i pisanju na engleskom jeziku.¹⁶ To je vrijeme kada nastavnik uspoređo sa slikama i crtežima predmeta koji predstavljaju već usvojeni vokabular aktivnostima slušanja i govorenja, na ploču može stavljati kartice s riječima, iako od učenika neće tražiti da ih znaju pročitati. Vrlo je realno očekivati da prosječni učenici neke od napisanih riječi «prepoznaju», tj. da povežu auditivnu i vizualnu sliku iste riječi, a možemo i pretpostaviti da će u ovom stadiju «prepoznavanje» riječi za učenike biti pomoć pri zapamćivanju. Početak drugoga polugodišta također je vrijeme kada se čini da su učenici spremni za aktivnost prepisivanja s ploče ili iz udžbenika no važno je odrediti pod kojim uvjetima i u kojoj mjeri će oni to činiti.

Nakon što su učenici naučili čitati i pisati tiskana slova, vrijeme je za prepisivanje s ploče na nastavi stranoga jezika. Kako su učenici ove dobne skupine još početnici u pisanju, aktivnosti prepisivanja ne bi smjele trajati predugo. To znači da od učenika možemo tražiti da prepisuju nekoliko riječi s ploče, no nikako ne možemo od njih očekivati da prepisuju duže nizove riječi ili rečenica. Cameron (2001:139) ističe da učenici u početku uče oblikovati i povezivati slova, te da im treba puno vremena da nešto prepisuju s ploče ili iz knjige, a budući da im je pozornosti ograničena, mogu zapisati zapravo jako malo.

Važno je da učenici pri aktivnosti prepisivanja prepisuju one riječi koje su prethodno usvojili kroz slušne i govorne aktivnosti. Naime, u hrvatskom je jeziku odnos zvuk – slovo odnos 1:1 što nije slučaj u engleskom jeziku pa će i svladavanje pisanja na engleskom jezika za naše učenike biti nešto zahtjevnije. Često smo svjedoci situacije u razredu kada učenike zbunjuju riječi napisane na engleskom jeziku.¹⁷ To ne mora biti slučaj sa svakim stranim jezikom, jer se na temelju iskustva nastavnika koji su radili rano učenje i engleskoga i njemačkoga jezika, može pretpostaviti da je

¹⁶ Iskustva iz razreda govore da ima talentiranih učenika koji su za to spremni i ranije.

¹⁷ Vrlo je česta pojava da npr. učenici u trećem razredu još uvijek napisanu riječ one ne prepoznaju kao broj jedan.

svladavanje pisanja (i čitanja) na njemačkom jeziku za naše učenike ipak lakše.¹⁸

Kako ne bi došlo do razvijanja otpora prema pisanju s učenicima treba raditi vrlo pažljivo na razvijanju te vještine, a Brewster, Ellis i Girard (2003:119) ističu da tomu pridonosi prepisivanje samo onih riječi koje učenici znaju izgovoriti. Ipak, pred kraj prvoga razreda, uz sliku, crtež ili ilustraciju vokabulara koji se uči, istovremeno se može staviti i kartica s napisanom riječi. Učenici su tada već vrlo vješti u «prepoznavanju» riječi, spajanju slika i riječi, umetanju slova u riječi, pa čak i riječi u rečenicu, stoga je moguće i provođenje razredne ankete pri čemu će se, uz imena učenika, upisivati jednostavne riječi (npr. *yes/no*, brojevi, pojedinačne riječi poput najdražega pića, hrane, voća, i sl.). Brewster, Ellis i Girard (2003:121) također ističu važnost odgovarajućega uređivanja razreda (*supportive writing classroom*) na način koji potiče stvaranje veze između izgovorene i napisane riječi, te daju praktične primjere za ostvarenje ovog cilja.¹⁹

O ocjenjivanju vještine pisanja u prvom razredu u pravilu ne možemo govoriti, no moguće je pohvaliti i ocjenom nagraditi učenike koji prepisuju uredno i točno. Također je moguće ocijeniti zadatke u vježbenici u kojima se od učenika traži ispisivanje riječi i dodatno naglašava važnost točnoga pisanja. Nakon svakoga prepisivanja s ploče, nastavnik može od učenika tražiti da međusobno zamijene bilježnice i prekontroliraju točnost prepisanoga. Iskustvo nam govori da je ovo vrlo važan trenutak za male početnike jer oni ulogu «kontrolora» shvaćaju vrlo ozbiljno, posebice ako im se dozvoli da crvenom bojicom stave kvačicu i svoje inicijale kada je sve točno prepisano. Ima li netočno prepisanih riječi, učenik, koji je pogriješio, može pogrešno prepisanu riječ prepisati još dva do tri puta. Na ovaj se način kod učenika pokušava razviti prihvaćanje potrebe točnosti pisanja.

Što o razvijanju vještine pisanja kažu autori udžbenika za engleski jezik

U prvom razredu osnovne škole nastavnici za nastavu engleskoga jezika izabiru između više udžbenika, neki od njih su *Building Blocks* (autorica Kristine Čajo i Ankice Knezović), *Join in Starter* (autora Güntera Gerngrossa i Herberta Puchte) ili *Dip in 1* (autorice Biserke Džebe).

Autori udžbenika *Join in Starter*, Günter Gerngross i Herber Puchta, nisu se u uvodu posebno osvrnuli na razvijanje vještine pisanja, za razliku od autorica udžbenika *Building Blocks*, Kristine Čajo i Ankice Knezović (2003:6-8). One ističu da, nakon što su učenici svladali vještinu čitanja i pisanja u materinskom jeziku, postaju svjesni da na nastavi engleskoga jezika postoji

¹⁸ v. Kruhan, M. (1993.). U: Vilke, M., Vrhovac, Y. (ur.) (1993.).

¹⁹ Vidi Brewster, Ellis i Girard (2003), str. 121-122.

razlika između grafije i izgovora te uočavaju nove glasove i nova slova. Iako se od učenika očekuje pisanje i čitanje jednostavnih riječi i rečenica, to se odvija na razini prepoznavanja i ponavljanja. U kasnijoj etapi učenja, autorice uvode pisanje na razini prepoznavanja, dok se od učenika do uvođenja, pa i nakon uvođenja pisanja, očekuje izvođenje aktivnosti poput crtanja, bojenja, nadopunjavanja i spajanja. Čitanje se svodi na oponašanje, te se od učenika ne očekuje da samostalno čitaju ili pišu. Aktivnosti čitanja i pisanja u ovom su stadiju učenja jezika čvrsto vođene.

Biserka Džeba (2004:10) najiscrpnije iznosi svoje stavove o uvođenju i razvijanju vještine pisanja s učenicima prvoga razreda u Priručniku za učitelje uz udžbenik *Dip in 1*. Autorica ovom problemu prilazi vrlo oprezno te aktivnosti za razvijanje vještine uvodi postepeno, krećući od jednostavnijih ka složenijim zadacima.²⁰ Također, autorica ističe da od 6/7 – godišnjaka ne možemo i ne trebamo očekivati da mogu puno pročitati te da ne trebamo od njih očekivati da bilo što napišu sami jer su čitanje i pisanje tijekom prve godine učenja sekundarne vještine. Vještina se čitanja svodi na prepoznavanje napisane riječi i, nešto kasnije tijekom godine, na spajanje napisane riječi s vizualnim materijalom. Vještina se pisanja svodi na podebljavanje riječi i upotpunjavanje vrlo jednostavnih rečenica. Također, Džeba (2004:16) daje jasno objašnjenje čemu služi ispisani tekst pjesmica u udžbeniku i koja je svrha podebljavanja riječi.

Pored nabrojanih, uvidom u druge udžbenike za rad s malim početnicima (npr. *Happy House*, *Happy Street 1*, *Big Red Bus 1*, *Set Sail! 1*) očigledno je da su svi autori udžbenika jedinstveni u stavu da se u prvoj godini učenja naglasak stavlja na razvijanje vještine slušanja i govorenja. Vježbama, koje uključuju pisanje, svi pristupaju vrlo oprezno. Najjasnije je svoje stavove iznijela Biserka Džeba, a kako je njezin udžbenik od ove školske godine ušao u razrede, na reakcije nastavnika, učenika i roditelja, a koje imaju veze s razvijanjem vještine pisanja, trebamo sačekati do kraja školske godine.

Zaključak

Općeprihvaćeni slijed razvijanja vještina u nastavi stranoga jezika ide od slušanja i govorenja prema čitanju i pisanju. Iako je u prvom razredu naglasak

²⁰ U okviru druge cjeline, nakon otprilike 20 sati nastave, Džeba (2004:33) predlaže da učitelj počne pisati riječi na ploču, velikim tiskanim slovima, no bez posebnoga skretanja učeničke pozornosti na napisanu riječ, čak predlaže zapisivanje pitanja *Where are you?* i *How do you do?* na ploču. Kartice s riječima za brojeve također se rabe u ovoj cjelini, ukoliko učitelj osjeća da su učenici spremni, predlaže i prepisivanje riječi za brojeve u bilježnice. Počevši od druge cjeline, sve je više zadataka usmjerenih na razvijanje vještine pisanja, pa se tako na kraju treće cjeline javlja niz aktivnosti s napisanim riječima koje su poslagane od jednostavnijih k složenijima. U zadnjoj cjelini udžbenika nalazi se zadatak s riječima u kojima nedostaju slova pa ih učenici trebaju upisati, a u istoj cjelini učenici ispisuju rođendansku čestitku tekstom koji također trebaju upotpuniti odgovarajućim podacima.

na razvijanju vještina slušanja i govorenja, razvijanje vještina čitanja i pisanja također imaju svoje mjesto u nastavi. Pregledom dosadašnjih spoznaja, rezultata istraživanja, koncepcija udžbenika i iskustva u razredu, proizlazi da je u prvoj godini učenja engleskoga jezika za razvoj vještine pisanja važno da učenici:

- uoče da u engleskom jeziku ima slova kojih nema u hrvatskom jeziku, te da ih nauče pravilno pisati;
- uoče kako se engleske riječi uglavnom pišu i čitaju različito;
- tijekom prepisivanja razviju svijest o potrebi poklanjanja osobite pozornosti na točnost pri prepisivanju;
- razviju naviku provjeravanja točnosti onoga što su prepisali ili samostalno napisali pri rješavanju nekog zadatka u udžbeniku ili vježbenici.

Pored ovih ciljeva za razvijanje vještine pisanja, učenicima je moguće skrenuti pozornost i na neke osobitosti engleskoga pravopisa.²¹

Ostvarenje navedenih ciljeva čini se mogućim u kontekstu situacije kakvu imamo u hrvatskim školama, ali samo uz odgovarajuću obaviještenost nastavnika i razumijevanje postavljenih ciljeva. Pored nastavnika, važnu ulogu igraju i roditelji, koji nerijetko, zbog nedovoljne informiranosti, smatraju da učenici na nastavi engleskoga jezika nisu ništa ni radili ako učenička bilježnica nije ispisana riječima ili rečenicama. Ovakvom se stavu roditelja spretno može «doskočiti» tako da nastavnik stranoga jezika prisustvuje prvom roditeljskom sastanku razrednoga učitelja i roditeljima pojasni specifičnosti nastave stranoga jezika i njezine ciljeve.

Ukoliko se postavljeni ciljevi ostvare, učenici će u drugom razredu biti spremni za složenije aktivnosti: dovršavanje i čitanje rečenica, kao i samostalno pisanje jednostavnih rečenica, te za prve diktate riječi. Sve aktivnosti vezane uz pisanje na nastavi engleskoga jezika u prvom razredu osnovne škole usmjerene su na ostvarenje glavnoga cilja, koji je vrlo osjetljive prirode jer uglavnom na učitelju leži odgovornost razvijanja pozitivnoga odnosa učenika prema nastavi engleskoga jezika pa tako i prema razvijanju vještine pisanja.

LITERATURA

- Brewster, J., Ellis, G., Girard, D. (2003.), *The Primary English Teacher's Guide*, Pearson Education Limited, Essex.
- Cameron, L. (2001.), *Teaching Languages to Young Learners*, CUP.
- Čajo, K., Knezović, A. (2003.), *Building Blocks, Priručnik za učiteljice/učitelje engleskog jezika za prvi razred osnovne škole*, Profil, Zagreb.
- Džeba, B. (2004.), *Dip in 1, Priručnik za učitelje engleskog jezika za 1. razred osnovne škole*, Školska knjiga, Zagreb.

²¹ Npr. možemo učenicima skrenuti pozornost na englesku riječ «ja» (I), koja se uvijek piše velikim slovom.

- Gerngross, G., Puchta, H. (2000.), *Join in Starter, Teacher's Book*, CUP.
- Gray, E., Evans, V. (2001.), *Set Sail! 1, Teacher's Book*, Express Publishing, Berkshire.
- Kruhan, M. (1993.), *German from the first form of primary school – with special reference to introductory reading and writing*. U: Vilke, M., Vrhovac, Y. (ur.) *Children and Foreign Languages*, 127-146. Faculty of Philosophy, Zagreb.
- Lobo, M. J., Subira, P. (1993.), *Big Red Bus 1, Teacher's Book*, Heinemann, Oxford.
- Pavičić, V., Bagarić, V., Aleksa, M. (u tisku), «Što prije, to bolje»: O problematici uvođenja višjejezičnosti u naš obrazovni sustav. Izlaganje na 4. stručnom i znanstvenom skupu s međunarodnim sudjelovanjem *Dijete i jezik danas: Dijete i višjejezičnost*, Osijek, 2004.
- Roberts, L. (2000.), *Happy House, Teacher's Book*, OUP.
- Vilke, M., Vrhovac Y. (ur.) (1995.), *Children and Foreign Languages*, Faculty of Philosophy, Zagreb.
- Vilke, M., Vrhovac, Y. (ur.) (1993.), *Children and Foreign Languages*, Faculty of Philosophy, Zagreb.
- Vrhovac, Y. (ur.) (2001.), *Children and Foreign Languages III*, Faculty of Philosophy, Zagreb.

SUMMARY

The article is about the development of writing skill when teaching English to young learners. A short overview of writing skill development in the teaching of mother tongue is followed by the description of current knowledge, experience and practise, and by a section about textbook authors' attitudes and beliefs about the development of writing skill. The paper concludes with an outline of aims that English language teaching in the first grade of primary schools should reach with regard to writing.

Primljeno 10. rujna 2004.